

Љубица Здравковић, Бранислав Цветковић
Завичајни музеј, Јагодина

Кнез Милоје Теодоровић и његова заоставштина

Апстракт: У тексту је објављено неколико јединица изворне грађе о кнезу Милоју Теодоровићу и његовој заоставштини, водећој личности устаничког периода у Јагодини и Белици.

Кључне речи: Први српски устанак, Други српски устанак, српска револуција, Завичајни музеј Јагодина, манастир Јошаница, кнез Милоје Теодоровић

У 2004. години низом манифестација прослављан је јубилеј двестагодишњице Првог српског устанка 1804, без сумње најкрупнијег историјског догађаја којим је отпочето ново доба у развоју српског националног бића. Истовремено, био је то и повод за свечано обележавање два века од стварања модерне српске државе. У нашим локалним оквирима овај велики државни јубилеј подударио се са педесетогодишњицом Завичајног музеја у Јагодини, који прикупља,

чува, обрађује, изучава, излаже и публикује културна добра од значаја за културу и прошлост Средњег Поморавља.¹

Стицајем околности Јагодина, њена околина и њени житељи, играли су важну улогу за време Првог и Другог српског устанка. У том тешкоћама бременимом периоду област Белице, Левча и Поморавља изнедрила је више значајних личности које су иза себе оставиле дубок траг у историји. У низу који чине капетан Радич Петровић, Станко Арамбашевић, капетан Коча Анђелковић, Јован Петровић Ковач, браћа Стеван и Јован Јаковљевићи, те Милета Радојковић, посебно се истиче Милоје Т(е)одоровић, јагодински и левачки кнез. Рођен је 1762. године у селу Црнчу, близу Јагодине, у породици црногорског порекла која се доселила у јагодински крај почетком 18. века. Још веома млад ступио је у добровољачки фрајкорски одред (Freikorps) у којем се у време тзв. Кочине Крајине и аустро-турског рата (1788–1791) борио против Турака на аустријској страни. Убрзо је, захваљујући личној храбрости, стекао чин каплара, док се у фрајкору међу многобројним саборцима сусрео и са Карађорђевићем, у то време фрајкорским поднаредником, са којим ће се зближити и остати у искреним и присним пријатељским односима све до Карађорђевој смрти.

---

¹ О Музеју, историјату установе и о збиркама, в. *Zavičajni muzej Jagodina. Stalna izložbena postavka. Katalog*, ed. В. Цветковић, С. Додић, Јагодина 2001, (ту и библиографија установе и музејских стручњака до 2001. године, 67-71). Поводом првог великог јубилеја Музеја приређена је пригодна изложба најзначајнијих музејских предмета и објављена пратећа двојезична публикација, в. *Пет десетлећа посвећености. Педесет година рада Завичаног музеја у Јагодини 1954-2004 (Five Decades of Enthusiasm. Fiftieth Anniversary of the Regional Museum in Jagodina 1954-2004)*, ур. Б. Цветковић, С. Додић, Јагодина 2004.

Пре самог избијања устанка Карађорђе се, обилазећи Шумадију, повезивао са људима на које је могао рачунати у одсудном тренутку. У јесен 1803. године састао се са својим старим саборцем, кнезом Милојем Теодоровићем и другим виђенијим људима из Поморавља и Ресаве, између осталих и са Стеваном Синђелићем. Из тог припремног периода пред дизање устанка сачуван је и запис угребан у зид у манастиру Грачаница: *“1803. љета долази Левачки кнез Милоје,”* који непосредно указује на то да је кнез Милоје учествовао у специјалним мисијама чији је задатак био припремање устанка.

По избијању непријатељстава са Турцима, кнез Милоје Тодоровић и Стеван Јаковљевић из Белушића предводили су устанике у јагодинској нахији. Најзначајније битке 1804. године вођене су управо око Јагодине, док је сам кнез Милоје учествовао у много других борби, најчешће на Делиграду и око Соко Бање. Током операција сретао се са чувеним јунаком Првог српског устанка, Хајдук Вељком Петровићем. Пишући о Хајдук Вељку, Вук Караџић је забележио следеће: *“Вељко је казивао да би од свију српских старешина с којима је војевао најволио слушати Вујицу и кнеза Милоја Тодоровића,”* што је занимљиво сведочанство о томе како су други доживљавали кнеза Милоја. Као један од предводника устанка, Милоје је постао један од седам српских војвода именованих 1811. године (уз Стевана и Јована Јаковљевића, Илију Вукомановића, Јевту Кисовића, Стевана Кара и Јефту Становића). Неповољне међународне околности по Карађорђеву Србију, изазване Наполеоновим нападом на Русију 1812. године и повлачењем руских трупа из Влашке, непосредно су довеле до опште инвазије турске војске на Србију 1813. године. На скупштини устаничких старешина у јануару исте године у Крагујевцу Карађорђе

је, ценећи огромну надмоћност турске силе, предложио примену герилског начина ратовања са циљем да се народ и војска повуку у планине и да се поруше шанчеви на граници. Међутим, средином априла на наредној скупштини сазваној у Јагодини, Ратни савет устаничких војвода је одбацио Карађорђевог план и прихватио предлог Младена Миловановића да устаници у кордонском распореду, без јаке стратегијске резерве, бране сваку стопу српске земље. Упркос одлучности, нови план није омогућавао ни минималне предуслове да се заустави концентрично продирање вишеструко надмоћније турске војске. Осим тога, неслога међу војводама и Карађорђевог болест допринеле су пружању недовољно организованог отпора.

Крајем септембра 1813. године кнез Милоје Теодоровић се повлачи из Јагодине заједно са Карађорђем и другим српским старешинама у манастир Фенек у Срему, где се из тог тешког периода сачувала и тзв. *“Милојева чесма.”* Након пропасти устанка кнез Милоје се убрзо враћа у свој крај, заједно са војводама Вујицом Вулићевићем и Стојаном Чупићем, скривајући се на Црном Врху код Јагодине, а у очекивању нових окршаја са Турцима. Будући потпуно спреман на обновљени ослободилачки рат, прву победу у Другом српском устанку 1815. године извојевао је на Таборишту код села Белице предводећи устаничку војску управо кнез Милоје са својим братом Пантом. До марта 1819. године кнез Милоје Теодоровић и прота Матеја Ненадовић обављали су дужности опуномоћеника кнеза Милоша Обреновића у Ваљевској, Соколској и Ужичкој нахији, када их је кнез Милош позвао у престони Крагујевац да уместо њега *“дела свршавају и да се кнезови њима уместо њему обраћају кад што имају.”* Овај податак јасно говори о нарочитом поверењу које је код самог Милоша уживао

Милоје, упоредо с образованим протом Матејом. Кнез Милоје Теодоровић није поседовао само особине храброг и одважног, већ и по много чему даровитог човека. Одлично познавање турског језика, између осталог, препоручило га је новом српском господару, кнезу Милошу Обреновићу, да му повери вођство и у обављању тешких али значајних преговора са Марашли Али пашом у манастиру Јошаници и селу Белици. Након успешно окончаних преговора устанички и турски делегати склопили су примирје у Белици. Ради потврде примирја кнез Милош Обреновић средином августа 1815. године шаље кнеза Милоја као предводника депутације с писменим препорукама у Цариград, у пратњи татара Марашли Али паше. Српске посланике у Цариграду тада је веома љубазно примио турски султан Махмуд II (1775–1839, владао од 1808). Том приликом султан је кнезу Милоју уручио дипломатске поклоне, сабљу димискију и раскошно везену ашу, церемонијални покривач за коња.

У периоду мира, кнез и војвода Милоје Теодоровић обављао је многе дужности - био је совјетник српско-народне канцеларије за јагодинску нахију, председник Београдског народног суда, председник Општенародног суда у Крагујевцу, а 1826. године са Михајлом Јовановићем је постављен за члана јагодинског магистрата. Добивши државно издржавање, живео је на свом пространом и богатом имању окруженом воћњацима, пашњацима и воденицама у родном селу Црнчу. У то време је финансирао прву народну школу у околини Јагодине.²

---

² За изабрану библиографију о кнезу Милоју, в. К. Н. Ненадовић, *Живот и дела великог Ђорђа Петровића Карађорђа*, Беч 1884, 176-178; Ј. Ранке, *Србија и Турска*

Судећи по збележеним сведочанствима кнежевих савременика, Милоје Теодоровић је био стасит црномањаст човек, дубоког гласа. Најчешће се могао видети одевен у ћурак и везене чакшире. Без доброг коња, кубура заденутих за појас и криве димискије није никуд излазио. Када је 1832. године умро, по личној жељи је сахрањен у порти манастира Јошанице. Кнежеву надгробну плочу подигао је његов син Јевта Т(е)одоровић, поручник, помоћник Начелства јагодинског округа и начелник Округа ћупријског. Син кнеза Милоја, Јефта (1804-1896), имао је такође сина, Александра, који се бавио трговином. Био је ожењен Катарином, старијом кћерком Ђорђа и Макрене Крстић, оснивача апотекарства у Јагодина (1852). Александар Тодоровић (1847-1882) је са Катарином имао два сина, Милоја и Милана. Старији син Милоје (1873-1921) је био судија и није имао деце, док је млађи син Милан (1875-1937) био професор јестаственице у Учитељској школи у Јагодина и први директор јагодинске гимназије после Првог светског

у XIX веку, Београд 1892, 32; Ј. Арсенијевић-Баталака, *Историја српског устанка*, Београд 1898, 69, 166, 167, 1003; Е. Ј. Цветић, *Из историје старе Јагодине*, Јагодина 1905, 38; М. М. Вукићевић, *Карађорђе*, Београд 1907, 34, 53; Е. Ј. Цветић, *Споменици старе Јагодине*, Јагодина 1908, 24; Д. Пантелић, *Кочина крајина*, Београд 1930, 167; Б. Ковачевић, *Први српски устанак према казивањима учесника и савремених посматрача*, Београд 1940, 199; Д. Вукићевић, *Знаменити људи нашег краја – Милоје Тодоровић*, Нови пут 8 (1954), 3; В. Ст. Караџић, *Живот српских војвода и других знаменитих Срба*, Београд 1961, 57; *Историја српског народа. Књига пета*, Београд 1983, 29, 106; Д. Јовановић, *Јагодинска, Ћупријска и Параћинска нахија у Првом српском устанку 1804-1813*, Јагодина 1994, 15, 16, 33, 57, 58, 61-64, 68, 72; М. Недељковић, *Вождове војводе*, Аранђеловац 2002, 18, 33, 34; С. Ристановић, *Први српски устанак у историји и традицији*, Београд 2002, 45, 145.

рата (1919). Милан Тодоровић је у браку са Милком имао четворо деце. Најстарији син Љубомир (1914-1916) преминуо је још као дете, док је најмлађи син Иван (1919-1943) умро као студент. Њихов средњи син Александар (1917-1944), пешадијски поручник у војсци Краљевине Југославије, стрељан је 1944. године у Јагодина од стране НОВ. Кћер Нада (1913-1981) се удала за познатог музичког педагога Густава Брилија³ с којим је имала кћер Дубравку Брили (1940-1997). Она је била последњи изданак лозе левачког кнеза Милоја. Била је удата за др Марка Бојнића (+ 2003) и до смрти је живела у Београду. Потомци кнеза Панте (Пане) Теодоровића и данас живе у селу Црнче.⁴

* * *

Свечано обележевање двестагодишњице Првог српског устанка јесте најуже везано за изучавање српске револуције као јединственог процеса који у један контекст спаја оба устанка. С обзиром на јубилеј, специјално издање часописа *Корени* јесте идеалан повод за објављивање дела изворне грађе о кнезу Милоју као прилог будућим свеобухватним истраживањима српске историје прве половине 19. века. Пошто услед пустошења у ратовима и пљачкањима није преостало много изворних докумената и предмета из живота кнеза Милоја, публиковање оних сачуваних има нарочит значај.

---

³ О Густаву Брилију, в. Љ. Здравковић, *50 година Музичке школе "Владимир Ђорђевић" у Јагодина*. Јубиларна изложба 1952/3-2002/3. Културни центар Јагодина, изд. Завичајни музеј и Музичка школа "Владимир Ђорђевић," Јагодина 2003.

⁴ Ст. Мијатовић, *Белица, Насеља и порекло становништва*, Српски етнографски зборник, књига LVI, Београд 1948, 128-129; Ј. Радић, *Топонимија Белице*, Ономатолошки прилози, књ. XVI, Београд 2003, 59-60.

цм) са воденим жигом у облику раскошног барокног картуша у чијем је средишту овални грб са мотивом месеца с оком који потиче са самог краја 18. века,⁷ односно из око 1800. године.⁸ (слика 3). Папир је пресавијен на пола, па је текст документа исписан на једној четвртини папира формата 17 x 23,5 цм. Текст на предњем пресавијеном табаку гласи:

Свидџтелство:

*Пред свим людма и кмето-
вима от себе писмено дает
Я раша живадиновић Панте; то-
доровићу какому Есам шливар
Продао за 120 гроша и Есмо се
Подмирили даму неби убудуце
ни я ни моя деца тражили нити
Едан другоме зато поминjali
Панти*

*духовник Еустратие, игуман иошанички
поп јанко неделковић
младен радосавлевић
из секурича марко ристовоевић
ђорђе здравковић
радосав живадиновић
арсение; радоиковић
ђока бугарин и прочи кметови
и павле радосавлевић
Петар дамяновић
1816. юлија 2^о*

На полеђини пресавијеног табака (17 x 23,5 цм) налази се још један оригинални запис: ***Тания одъ шливаръ***, испод чега јо једна реч (*нејасно*), док је на унутрашњој страни табака запис изведен пенкалом:

---

⁷ М. Гроздановић-Пајић, *Албум водених знакова у рукописима Народне библиотеке Србије*, у Љ. Штављанин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л.Цернић, *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије. Књига прва. Опис јужнословенских ћирилских рукописа. Том II*, Београд 1986, 426.

⁸ Р. Станковић, *Датирање новопронађених рукописних књига из Епархије рашко-призренске*, *Археографски прилози* 17 (1995), 214.

поклон Милке Тодоровић супруге Милана Тодоровић праунука Милоја, јер је и овај папир део истог легата.

Осим ова два документа на сталној изложбеној поставци у Завичајном музеју у Јагодини изложени су и значајни предмети који су припадали самом кнезу Милоју Теодоровићу, а откупљени су од кнежевих наследника, породице Тодоровић из Јагодине. За личне предмете кнеза Милоја Тодоровића, фермен с јелеком и рукавима, ловачку торбу и рог за барут (инв. бр. 353) се у породици одржало предање да их је кнез Милоје (око 1820) добио као поклон српског кнеза Милоша Обреновића (слика 4).⁹ Фермен, мушка горња одећа без рукава са подигнутим оковратником, дужине 50 cm, је од црвеног свиленог сомота са белом платненом поставом.¹⁰ Вез је по целој површини изведен од позлаћених нити, а позлаћени гајтани теку и дуж свих ивица. По средњем делу оковратника и целом дужином иза гајтана извезен је украс, арабескни биљни мотив. Јелек (инв. бр. 354), горњи део мушке ношње, дужине 36 cm, изведен је од црвеног свиленог сомота без поставе. Ивицама теку низови златних гајтана, а покривају и површину јелека. Отворен је целом дужином и украшен је крупнијим низом дугмади пресвученим позлаћеним нитима у чијем су центру зрна корала. Целину са јелеком чине дуги везени и широки рукави, без поставе. Нашивени су на раменом делу јелека, украшени су по целој површини златним гајтанима и преплетним вијугавим и спиралним

---

⁹ *Zavičajni muzej Jagodina. Stalna izložbena postavka. Katalog*, 26, sl. 54-55; Љ. Здравковић, Лични предмети кнеза Милоја Теодоровића, *Пет десетлећа посвећености. Педесет година Завичајног музеја у Јагодини 1954-2004*, 25, бр. 45.

¹⁰ За аналогije, в. Д. Стојановић, *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, Београд 1980.

низовима арабескне биљне вреже. Средњи део рукава краси геометризована лозица, компонована у виду троугла. Ловачка торба дужине 31 cm, ширине 23 cm и дужине каиша 104 cm, изведена је од јеленске коже и јеленског папка (инв. бр. 154), са декоративним хералдичким картушом на предњој страни поклопца (слика 5). Велики барутни рог црне боје са металним алкама, дужине 25 cm, такође припада истој групи предмета (инв. бр. 224).

У породици су се до педесетих година прошлог века чували сабља и аша који су припадали кнезу М. Тодоровићу. На основу рачуна за исплату издатог од стране Војног музеја Југословенске народне армије, од 22. новембра 1958. године, види се да су и сабља и аша по одобрењу Државног секретаријата за послове Народне одбране К. бр. 234 из 1958. године тада откупљени од госпође Милке А. Тодоровић из Београда за 150.000 динара по предмету, по рачуну бр. 1493/58. Сабља и аша претходно су биле изложене на сталној поставци новооснованог Завичајног музеја у тадашњем Светозареву, о чему сведоче текстови и фотографија у недељнику Нови пут.¹¹ У документацији Музеја чува се и снимак сабље и аше како су се чувале у кући наследника (слика 6). Но, данас сабља и аша кнеза Милоја красе витрине на сталној поставци Војног музеја у Београду. Аша, покривач за коња (инв. бр. 6582), коју је кнез Милоје Тодоровић добио на поклон од Султана Махмуда II 1815 је правоугаоног облика са прорезом у средини за провлачење седла. Израђена је од црвене чоје, постављена сивим платном. Богато је

---

¹¹ НН, *Успела изложба музејских предмета у Светозареву*, Нови пут бр. 41, год. VII (16. октобар 1954), 5; НН, *Запостављене културне установе*, Нови пут бр. 29, год. VIII (23. јул 1955), 5;

украшена златовезом са мотивима вртова и архитектонских кулиса. Ивице аше аплициране су сребрним ресама (слика 7). Од турског султана кнез Милоје је добио и сабљу димискију са канијом.¹² Сечиво сабље је челично, дамасцирано и на горњој страни знатно повијено назад. Крсница је сребрна са два дужа права крака и по два краћа, такође права. Дршка је обложена белом слоновом кости која је, нарочито на задњем делу, у знатној мери оштећена. На задњем делу дршке је кружни отвор за кићанку која је у црвеној боји, од платна са ресама. Канија је дрвена, обложена са две масивне сребрне навлаке (код уста каније, као и на њеној горњој половини). Између ове две облоге је кожна, која је оштећена, док се на два обруча, сребрна, налази по једна пређица за ремник платнени који је очуван. Дужина сечива је 88 cm, каније 90 cm, дршке 13 cm, а крснице 16 x 8 cm.

---

¹² Уп. А. Радовић, *Занатско оружје Балкана XVII-XIX век*, Београд 2002, 83, бр. 122.

У порти манастира Јошанице,¹³ јужно од цркве, налазе се гробови породице Теодоровић, са уклесаним натписима значајним за историју како породице, тако и целог краја.¹⁴ Гробницу чине три старије положене плоче са рељефа и натписима, изнад којих су постављени одговарајући усадници настајали у различито време. Садашњи склоп гробова и споменика последица је обнове из 1932. године, када су земни остаци чланова породице спојени заједно са надгробним белезима. Тада је тако добијена целина опасана кованом оградом (320 x

---

¹³ О манастиру Јошаница, в. Б. Цветковић, *Уломци фреско сликарства из манастира Јошанице*, Гласник ДКС 18 (1994), 99-101; S. Petković, *The Lives of Hermits in the Wall Paintings of the Katholikon of the Monastery at Jošanica*, Byzantine East, Latin West. Art Historical Studies in Honor of Kurt Weitzmann, Princeton 1995, 289-295; Б. Цветковић, Т. Стародубцев, *Неколико запажања о фрескама доње зоне у манастиру Јошаница*, Саопштења XXVII/XXVIII (1995/1996), 193-198; Б. Цветковић, *Прилог најстаријој историји цркве у Јошаница*, Зограф 24 (1995), 68-78; С. Кесић-Ристић, *Јошаница, манастир*, Споменичко наслеђе Србије, Београд 1998, 206, бр. 231. Н. Јованчевић, *Сведочанства о насељима и црквеном животу у данашњој Шумадијској епархији до XVIII века*, Српска православна епархија шумадијска 1999. Шематизам, Крагујевац 2000, 188; Б. Цветковић, *Mart'omqopelobis tradicia gviani šua saukuneebis serbetši - kvlevis zogierti tvalsazrisi da p'roblema*, Analecta Iberica I, International Conference The Rock-Cut Monuments of East and South Europe, Fund "Open Society – Georgia" and NGO Fund "Udabno," 14-20th September 1998. Tbilisi – Borjomi – Akhaltsikhe - Gori, Georgia, Tbilisi 2001, 120-127.

¹⁴ Текстове натписа, али без снимака, са свих гробова у Јошаница, као и са гробнице Теодоровића, раније је објавио Д. М. Дачић, *Манастир Јошаница. Из прошлости старе Јагодине*, Београд 1971, 37-41.

292 цм) јагодинског ковача Петра Јовановића Берлинца (слика 8).¹⁵ Овде објављујемо старе музејске снимке из документације Завичајног музеја у Јагодини, који су забележили надгробна породице обележја Теодоровић када су још увек били неоштећени. Данас је од зуба времена највише страдао уклесани текст средњег усадника, као и крст на јужном усаднику. Фотографски снимци из музејске документације представљају основу за будућу обнову пропалих споменика.

Јужно је постављен усадник над гробом кнеза Панте Теодоровића, висине 150 цм и дебљине 13 цм, изведен тако да понавља старији северни усадник, са високом стопом, широким равним телом и профилисаним горњим делом на коме је једноставан равнокраки крст (слика 10). С обзиром на дуктус слова клесаног натписа и материјал (вештачки камен), усадник је као и онај средишњи настао у време обнове гробнице 1932. године. Натпис на чеоној страни усадника гласи:¹⁶

у овом гробљу
почивају кости и
кнеза
Панте Теодоровић
млађег брата кнеза
Милоја и јунака
од Таборишта као
и остале родбине

Под овим усадником постављена је надгробна плоча Цвете, жене Јевте Теодоровића и њихове кћерке. Плоча (193 x 67 x 14 цм) је богато украшена: у горњем делу су у плитком рељефу исклесани портрети покојника, бисте Цвете и њене кћери у загрљају, док по рубовима

---

¹⁵ О браварској радњи “Берлинац,” Петра и Тихомира Јовановића, в. М. Алексић, *Занати старе Јагодине до 1940. године*, Аранђеловац 2004, 116-117.

¹⁶ Д. М. Дачић, нав. дело, 38.

плоче тече декоративна трака стилизоване биљне вреже употпуњена на угловима мотивима розете (слика 11).¹⁷ Под попрсјима покојнима изведен је натпис рељефним словима:¹⁸

ti si mene cveto
neleqima rana
ùivewe samnom\$
tek godinu dana
tebe i kfier tvoju u
grob\$ si odnela,
al e tako sudba
viqnega tela.
nek ti e spomen
od supругa tvoga
koj fie te ùaliti
qak\$ do groba svoga
evta m. teodoro-
viq\$.

Северни усадник, висине 140 цм и дебљине 15,5 цм свакако је најстарији. Представља надгробни белег над гробом Милосаве, жене кнеза Милоја (слика 12). Натпис изведен клесаним словима гласи:¹⁹

zde poqiva raba
b(o)ùj= mjlosava
à sela crnqe biv-
wi supr£ga kneza
milo= knegin=
prestavj se v lhta
1829

Под усадником накнадно је постављена и гробна плоча (204 x 66 x 8 цм), настала кад и друге две, која комеморише не само Милосаву, жену кнеза Милоја, већ и Раду, жену Јевте Тодоровића, Милојевог сина

---

¹⁷ За аналогije уп. Н. Дудић, *Стара гробља и надгробни белези у Србији*, Београд 1995, 200-201. О симболици надгробне пластике, в. Ј. Ердeљан, *Средњовековни надгробни споемници у области Раса*, Београд 1996.

¹⁸ Д. М. Дачић, нав. дело, 39.

¹⁹ Д. М. Дачић, нав. дело, 39.

(слика 13). На горњој страни плоче рељефни текст заузима готову целу површину, а претходи му једино равнокраки крст изведен такође у плитком рељефу. По ивицама плоче исклесана је преплетна декорација са розетама у угловима. Текст натписа гласи:²⁰

&
ovde poqivaü
kosti milosa-
ve biv. supruge
poq. miloç te
odorovifia vo
jvode levaqkogÚ
i snae nhne rade
bÚjv. supruge ev
te m teodoro
vifia prva pre
stavj se 7 sept.
1829 a druga
24 marta 1852
god ovai spo
menÚ postavi
evta m teodo
rovifiÚ prvoi
sinÚ a drugoj
suprugÚ

Средишњи усадник висине 163 цм и дебљине 14,5 цм је виши од бочних и он доноси податке о обнови гробова из 1932. године (слика 8). Текст натписа је овде уоквирен профилацијом.²¹

**овај споменик обнови на дан
25 IX 1932 г.
стогодишњице кнеза Милоја
његов праунук Милан А. То-
доровић директор гимназије
у пензији са супругом Мил-
ком и децом: кћер Нада и
синови Александар, пито
мац Војне Академије и
Иван ученик гимназије.**

---

²⁰ Д. М. Дачић, нав. дело, 38.

²¹ Д. М. Дачић, нав. дело, 38.

**старешина манастира
Јошанице био је архиман
дрит Теодосије Тошић**

Под усадником је средишња надгробна плоча (131 x 70 x 7 цм) која комеморише кнеза Милоја Теодоровића. Као и јужна плоча и ова има портрет покојника у попрсју у горњем делу плоче. Сасвим сумарно је дата биста кнеза Милоја у левом профилу док десном руком замахује сабљом (слика 9). На рубовима су преплети а у угловима розете. Натпис рељефним словима покрива целу површину плоче:²²

qui otac od sina
na grobu t°spomen\$
ç na grobu tvom
netreba da ridam,
er u srcu mom
jow tvoi ponos imam.
jow generala Mixalh
vifla tyj si kaplar
byjo i Napoleona
tyj si s њime bio
ka voivoda srpski
s karayoryem ti si
razgonio turke
te te slava visi
u Carigrad prvi
za svoj rod si iwao
ùrtvovao si ùivot
kroz bede si prowao
kao qlen soveta
skonqao si leta
nek ti e veqna pamet
dok traje sveta
Miloje Todorovifl
ùiveo je 70 godine
i umro 1832 g

На основу изгледа надгробних белега те дуктуса и писма натписа, очичледно је да су споменици настајали у три различите хронолошке

---

²² Д. М. Дачић, нав. дело, 37-38.

фазе. Најстарији је усадник Милосаве, жене кнеза Милоја, са натписом који по форми, облику слова и употребљеном писму припада предвуковском времену, што се види и по години смрти покојнице (1829). Све три надгробне плоче настале су средином 19. века натојањем Јефте Теодоровића, сина кнеза Милоја. Имајући за повод смрт својих укућана Јефта је дао да се исклешу надгробне плоче за све. Два млађа усадника, средишњи и јужни, изведена су у време последње обнове, 1932. године. Тада је поводом стогодишњице смрти кнеза Милоја гробове у Јошаници обновио његов праунук, Милан Тодоровић. Пошто је манастир вековима уназад био главно духовно средиште беличког краја, сталне обнове манастира ишле су за тим да се што већи значај прида светињи. У том смислу култ устаничког војводе имао је своје истакнуто место.

Као илустрацију манастирског живота из периода између два светска рата када се десила обнова гробница, објављујемо три досад непознате фотографије Јошанице из музејске документације. Први је снимак Фото Крате (неинвентарисан) који доноси изглед комплекса са црквом чије су фасаде свеже обојене у паралелним низовима (слика 14). Други снимак Соломона Алкалаја (ЦКУ 4571/98, инв. бр. 895) приказује једну од многобројних посета Јагодинаца Јошаници, изведену 2. маја 1920. године (слика 15). Трећи снимак (ЦКУ 955) представља групу ученика Учитељске школе на екскурзији у Јошаници из око 1912. године (слика 16).

Такође, прилажемо и штампани летак објаве помена и обнове гроба кнеза Милоја у Јошаници из 1932. године (слика 17), који гласи:

СТОГОДИШЊИ ПОМЕН И ОБНОВА ГРОБА МИЛОЈА ТОДОРОВИЋА,

кнеза левачког и војводе из Првог и Другог устанка.

У недељу, 25 септембра 1932 год., у 11 часова пре подне,
одржаће се у манастиру Јошаници стогодишњи помен пок.
Милоју Тодоровићу, војводи левачком, са преносом његових
костију у обновљени гроб.

Позивају се родољуби, као и сва хумана и национал-
на друштва, да присуствују овом помену.
Делегати са стране добиће потребна обавештења на
железничкој станици у Јагодина.

ПОРОДИЦА

Милана Тодоровића,
директора у пенсији и
Управа манастира Јошанице.
Штампа Глигоријевић - Јагодина

У музејској документацији чува се и снимак са помена кнезу Милоју над гробом у манастиру Јошаници од 25. септембра 1932. године, јагодинског фотографа Соломона Алкалаја (слика 18), као и снимак са истог догађаја из легата Милке Тодоровић, на коме се види Споменик српским ратницима 1912-1918 у манастиру Јошаници (слика 19). Прилажемо и снимак свечаности откривања овог споменика, јагодинског фотографа Јована Петровића (слика 20).

Овом приликом прилажемо и фотографске снимке имања кнеза Милоја у селу Доње Штипље код Јагодине, као изворну грађу о породици, јер их је снимио кнежев праунук и обновитељ гробова у Јошаници, Милан Тодоровић, директор јагодинске Гимназије (ЦКУ 1942/80). То је имање касније припало П. Клефишу, власнику месне индустрије у Јагодина. Прва фотографија даје изглед целог комплекса са четири зграде и оградом (слика 21). Друга фотографија даје снимак из средишта имања са снимком стамбене куће, коша и две економске зграде (слика 22). Трећа фотографија представља воденице на имању кнеза Милоја у Доњем Штипљу (слика 23).

На самом крају нашег прилога са изворном грађом доносимо веома занимљиво писмо Милана Тодоровића Председништву владе, које говори управо о овом имању кнеза Милоја у селу Доње Штипље (бр. ЦКУ 2467/82-25). Писано је црним пенкалом на хартији великог формата (34 x 42 цм), која је пресавијена у табак формата (21 x 34 цм) и потписано 9. марта 1931. године у Београду (слике 24-26). Текст писма гласи:

Председништву Краљевске владе

Београд

Имам једно имање у селу Д. Штипљу, општини врановачкој, срезу Беличком на 8 и 9. км од Јагодине на путу Јагодина-Доње Штипље-Крагујевац, на бановинском путу, који пролази кроз имање. Имање је велико око 60. ектара у једном кругу и ако је на плану под/л. приложеном уцртано у 5. парцела. Кроз сред имања пролазе две речице Штипљанска и Каленовачка, које никада не пресушују, јер им је врело – извор недалеко 10-12 ектара земљишта може се наводњавати.

На имању има једна кућа са подрумом. Она се састоји од пет соба, кујне, спајза, једног великог хола и терасе. Подрум има пет одељења од бетона. Пред кућом је бунар са пумпом. У дворишту се налазе ове зграде. Штала од тврдог материјала са два одељења. Једно одељење за краве и коње и могу стати 10-12 грла. Друго одељење има пет великих преграда за прасад-одојчад. У том одељењу налазе се и 4. мале преграде за прасад-одојчад. Оба су одељења од бетона са каналима за одвођење измета у базен од бетона. На имању има два коша, који служе и за спремно жито и кукуруз. Између кошева налази се велики ходник од бетона са распоном од 4 метра. До коша се налази обор од бетона с одводним каналом за гајење до 30. свиња. Има два живинарника ограђена мрежастом жицом. У дворишту постоји: 1) засебна радионица; 2) зграда са две собе за послугу, и 3) летња кујна и соба за мале пилиће.

Недалеко од куће на 15-20 метара постоје две воденице са падом од 8.50 м. Кроз имање је спроведена вода из вада за залевање баште цинкованим цевима. Кроз живинарник пролази вода из реке. Вода је спроведена до штале, свиња, летње кујне и куће, све цинкованим цевима са рубинетима. На имању има виноград стар 8 година око 2000

чокота. Постоје три воћњака и два шљивара. Око куће је засађено разво воће.

Имање је већим делом заклоњено од ветрова и уопште је жупно место. Око 10-15 ектара је под шумом. 4-5 ектара од те шуме може се искрчити и бити зиратно земљиште. Ако би се цела шума искрчила могло би се земљиште засадити јабукама, крушкама, орасима, кестеном. На Црном Врху постоји питомо кестење за јело.

На имању постоји баишована са спроведеном водом.

Како се имање налази на падинама Црног Врха, где има равнице, платоа и страна, воде згодно је и подесно, да буду заступљене све гране пољопривреде, као сточарство, виноградарство, воћарство, живинарство, пчеларство, градиноварство, па и шумарство, то ми је част понудити Краљевској Влади, да га откупи, по скроној цени, или за какву пољопривредну школу или по моме скромном мишљењу, да би најзгодноје било га откупити и предати га Пољопривредном факултету, од кога би наши највећи стручњаци могли направити један модел или тип уређеног имања, које би могло служити и околини и ученицима нижих, средњих и виших школа, као угледно добро, које треба у народу да спроводе. Искоришћавање свих могућих објеката земљишта служило би народу, као школа. Технички факултет могао (би) показати народу, како се и мала водена снага (може) корисно искористити.

Све су до данас у нашој земљи, барем у предратној Србији у равницама Пољопривредне школе и расадници а нигде немате ниједно имање уређено с свима објектима земљишта, као што је овде.

Како је у срезу Беличком и Левачком погодна земљиште за воћарство а ти су предели на падинама Црног Врха између Јагодине и Крагујевца и дуленског Црног Врха, то је потребно да се врши научно испитивање воћарства и виноградарства баи у тим пределима и учити народ како да се ради и обделава и која врста воћа и лозе треба садити, да не би народ лутао.

То се имање налази у рукама мојих предака у 18, 19 и 20 веку. На том се имању и у кући одигравали историјски догађаји и за време Кочиного устанка, Карађорђевог а после и за време другог устанка. Као једини потомак у правој линији наследио сам га од мога прадеде кнеза, обркнеза и војводе левачког Милоја Тодоровића из села Црнче.

Услед болести и школовања деце намеран сам да се преселим у Београд а не желећи, да га распарчам међу сељацима, где би пропало досадашње уређење а и да задржим успомену на моје претке, нудим га Држави у целокупности за горње сврхе по цени 225 дин. по једном ару.

а за зграде, штале, воденице, воћњаке, виноград и остало пристајем по цени како процени стручна комисија, коју одреди држава.

На имању има хипотека хипотекарне Банке Државне од 240.000 динара. Не тражим одмах целокупну исплату ако би га држава откупила него по споразуму.

Учитив,

*9. марта 1931 год.
Београд.*

*Милан А. Тодоровић, директор
гимназије у пензији
адреса палата “Бристол” стан 21.
код Бранка Стражичића, политичког
сарадника загребачких “Новости” Београд.*

ИЛУСТРАЦИЈЕ

- Слика 1. Потврда Милоша Обреновића о примљеном новцу преко кнеза Милоја, почетак 19. века
- Слика 2. Потврда о продаји земље кнезу Панти Теодоровићу, 1816.
- Слика 3. Водени жиг, око 1800.
- Слика 4. Фермен, јелек, ловачка торба и рог кнеза Милоја, Стална изложбена поставка, Завичајни музеј, Јагодина (снимио Миша Брајковић)
- Слика 5. Ловачка торба кнеза Милоја, Стална изложбена поставка, Завичајни музеј, Јагодина (снимио Миша Брајковић)
- Слика 6. Аша, Стална изложбена поставка, Војни музеј, Београд (снимак из документације Војног музеја)
- Слика 7. Аша и сабља (снимак из куће Тодоровића у Јагодини, 1954.)
- Слика 8. Усадници над гробовима Теодоровића, манастир Јошаница
- Слика 9. Надгробна плоча кнеза Милоја
- Слика 10. Усадник над гробом кнеза Панте
- Слика 11. Надгробна плоча Цвете, жене Јевте Тодоровића
- Слика 12. Усадник над гробом Милосаве, жене кнеза Милоја
- Слика 13. Надгробна плоча Милосаве, жене кнеза Милоја и Раде, жене Јевте Тодоровића
- Слика 14. Манастир Јошаница, између два светска рата (снимио Фото Крата).
- Слика 15. Порта манастира Јошанице, 2. мај 1920 (снимио Соломон Алкалај).

- Слика 16. Посета ученика Учитељске школе манастиру Јошаници, око 1912.
- Слика 17. Објава помена о обнови гроба кнеза Милоја у Јошаници, 1932.
- Слика 18. Помен кнезу Милоју над гробом у манастиру Јошаници, 25. септембар 1932, (снимио Соломон Алкалај).
- Слика 19. Порта манастира Јошанице на дан обележавања стогодишњице смрти кнеза Милоја, 1932.
- Слика 20. Свечаност откривања Споменика српским ратницима 1912-1918. у манастиру Јошаници, (снимио Јован Петровић)
- Слика 21. Део имања кнеза Милоја, Доње Штипље, (снимио Милан А. Тодоровић, праунук кнеза Милоја)
- Слика 22. Део имања кнеза Милоја, Доње Штипље, (снимио Милан А. Тодоровић, праунук кнеза Милоја)
- Слика 23. Воденице на имању кнеза Милоја, Доње Штипље, (снимио Милан А. Тодоровић, праунук кнеза Милоја)
- Слика 24-26 Писмо Милана Тодоровића Председништву владе, 1931.